

A KAMAT MÉRSÉKLÉSÉNEK JOGSZABÁLYI ALAPJA ÉS BÍRÓSÁGI GYAKORLATA*

*Kiss Tibor*¹

A kamat mint ökonomiai és egyben mint jogi fogalom elválaszthatatlan a piaccgazdaságtól, annak mindennapi működésétől, a pénzszolgáltatással (pénztartozással) való szimbiózis vitathatatlan. A kamat hatással van mind az egyszerű fogyasztó, mind a gazdasági élet professzionális szereplői életére, illetve működésére. Mind a kamat jogi szabályozása, mind annak gyakorlati alkalmazása nem választható el attól a gazdasági közegetől, amelyben érvényesül. A régi latin közmondás – pecunia regit mundum – napjainkban, a forint forgalomba kerülésének 75. évfordulója után is különösen aktuális. Tekintettel arra, hogy a pénzforgalom, a pénzmozgások az emberek mindennapi életét és a gazdaság aktorai tevékenységét egyaránt meghatározzák, a pénz használatának ellenértékéként definiált kamat intézménye is csak a gazdasági folyamatokkal szerves egységben értelmezhető. Míg a 2011. év végéig hatályban volt alkotmányunk azt rögzítette, hogy Magyarország gazdasága olyan piaccgazdaság, amelyben a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesül² és már az Alkotmány preambuluma is deklarálta a szociális piaccgazdaságot megvalósító jogállam megteremtésének célját, a 2012. január 1. napjától hatályos Alaptörvényünk az ország gazdasági berendezkedése kapcsán kizárólag arra utal, hogy Magyarország gazdasága az értékteremtő munkán és a vállalkozás szabadságán alapszik,³ ugyanakkor rögzíti azt is, hogy Magyarország biztosítja a tisztességes gazdasági verseny feltételeit.⁴

Az alábbiakban azt vizsgáljuk, hogy melyek azok a jogi eszközök, amelyek útján a jogalkotó az általa kívánatosnak tartott kamatmértéket biztosítani tudja, majd ezek közül kiemelve a bíróság általi kamatmérséklést, annak alkalmazási területeit és feltételeit tekintjük át. Ezt követően kísérletet teszünk a kamat mérséklése körében kialakult bírósági szempontrendszer elemző bemutatására, rávilágítva a mérséklés határaitra és a bírósági szerződésmódosítás hatályával kapcsolatos kérdésekre. Az átfogó elemzés végén megfogalmazzuk a jogi szabály és annak bírósági gyakorlata alapján leszűrt következtetéseinket.

1. A jogalkotó által kívánatosnak tartott kamatmérték biztosítása

Számtalan jogszabályunk tartalmaz kamattal kapcsolatos rendelkezéseket, azaz nem kizárólag a Polgári Törvénykönyv nyújtja a kamatszabályok teljes katalógusát. A jogalkotónak számos eszköz áll rendelkezésére arra, hogy befolyásolja a kamat mértékére vonatkozó megállapodásokat. A jogalkotói eszköztárban általában az alábbi

* DOI 10.21867/KjK/2021.2.5.

¹ Dr. Kiss Tibor PhD, egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, A tanulmány az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg.

² 1949. évi XX. törvény 9. § (1) bekezdés

³ Magyarország Alaptörvény M. cikk (1) bekezdés

⁴ Magyarország Alaptörvény M. cikk (2) bekezdés

megoldások léteznek, figyelemmel az adott ország társadalmi, gazdasági berendezkedésére, a gazdaság fejlettségére, valamint speciális gazdaságpolitikai (monetáris) szempontokra is:

- Kógens jogszabályi rendelkezéssel fix összegű kamatot vagy kamatmaximumot ír elő⁵ a jogalkotó, a szabályozást összekapcsolva az érvénytelenség jogintézményével és annak jogkövetkezményeivel.
- A diszpozitív szabályozás keretében meghatároz fix összegű (mértékű) kamatot, avagy egy intervallumot, amelyen belül tolerálja az alkalmazásra kerülő kamatmértéket.
- Gyakran él a jogalkotó kamatspecifikus érvénytelenségi okok, részletszabályok meghatározásával, így például az általános szerződési feltételek kamatkikötéseinek tisztességtelen jellegét megállapító, semmisségét, megtámadhatóságát kimondó jogszabályi rendelkezések útján (lásd: új Ptk. 6:106. §-a (1) bekezdése, (6) bekezdése, illetve a kamat jogszabályban meghatározott mértékétől eltérő szerződéses feltételek semmisségének deklarálása útján (lásd új Ptk. 6:155. §-a (4) bekezdése). Ez esetben azonban, amennyiben az érvénytelenséget a bíróság megállapítja, a felek jogviszonyára a jogszabály rendelkezése lesz irányadó, azaz tipikusan a Ptk. által felhívott jegybanki alapkamat vagy annak nyolc százalékponttal megnövelt összege, azaz nem a bíróság fogja a „mérsékelt” kamatot megállapítani az érvénytelen rendelkezés helyett.
- A jogalkotó által nem kívánatosnak tartott mértékű kamatkikötés esetén rendelkezésre állnak egyéb olyan érvénytelenségi okok, amelyek alkalmazása útján elérhető az a cél, hogy a nem kívánatostól, az adott piaci viszonyokból nem következő, azoktól kirívóan eltérő mértékű kamattal szembeni fellépés lehetőségét biztosítsa a sérelmet szenvedett fél számára, így például a hatályos polgári jogunkban az új Ptk. 6:61. §-ában rögzített visszerhesség vélelmét előíró azon szabályokból kiindulva, mely szerint a szerződéssel kikötött szolgáltatásért – ha a szerződésből vagy a körülményekből más nem következik – ellenszolgáltatás jár. A kamat mint a pénz használatának ellenértéke, mint ellenszolgáltatás túlzott mértékű kikötése esetén egyben a szerződéses szabadság, a tartalomszabadság (új Ptk. 6:59. § (2) bekezdés) korlátjaként a célzott joghatásban rejlő hibák körében szabályozott érvénytelenségi okokkal, így például az uzsorás szerződés (új Ptk. 6:97. §), valamint a feltűnő értékaránytalanság (6:98. §) rendelkezéseinek adekvát alkalmazása útján alakíthatók, kívánatos mértékben tarthatók a szerződésbeli kamatkikötések, ugyanakkor a tilos szerződések (új Ptk. 6:95. §), illetve a jóerkölcsbe ütköző szerződések (új Ptk. 6:96. §) szabályai útján is befolyásolható a kamatkikötések gyakorlata.
- Egyéb speciális jogszabályi rendelkezés hiányában a Polgári Törvénykönyv alapelvi szintű rendelkezéseivel, így különösen a jóhiszeműség és tisztesség elve (új Ptk. 1:3. §), az elvárható magatartás elve (új Ptk. 1:4. §) és a joggal való visszaélés tilalmát kimondó rendelkezés (új Ptk. 1:5. §) alkalmazásával is elérhető az a cél, hogy a jogalkotói elvárásoknak és előírásoknak megfelelő

⁵ Bíró György (1997): *A kötelmi jog és a szerződésben közös szabályai*. Novotni Alapítvány, Miskolc, 155.

mértékű kamatkörnyezetben megvalósuló konkrét jogügyletek menjenek teljesebbé, a nem kívánatos mértéket, mint a gyakorlat vadhajtásainak nyesegetésére alkalmas alapelvi rendelkezések ultima rációként történő alkalmazása útján.

- A tartós jogviszonyokban lehetőség van a szerződéskötést követően bekövetkezett lényeges körülményváltozásra figyelemmel a szerződés bíróság általi módosítására, ami kiterjedhet a kamat csökkentésére is abban az esetben, ha a szerződéskötést követően olyan módon változtak meg a piaci viszonyok, hogy a szerződéskötéskor fix összegben, vagy számszakilag meghatározott mértékben, azaz nem egy referencia mutatóhoz igazodóan kerül kikötésre a kamat. Erre hatályos jogunkban a Ptk. 6:192.§-a biztosít lehetőséget.
- A legegységesebb módon a kikötött kamat bíróság általi mérséklése, mint bírósági szerződés módosítási jogkör deklarálása és következetes gyakorlata útján garantálhatóak a törvényi szabályokkal és a gazdasági környezettel összhangban lévő kamatkikötések.

A továbbiakban az utóbbit, a bíróság kamatmérséklési jogkörét vesszük górcső alá a hatályos jogszabályi rendelkezések, illetve azok bírói gyakorlata elemzésével, javaslatot téve a jogfejlesztés irányaira, kitérve a közelmúlt jogalkotási előzményeire is.

A fentebb már említett, az új Ptk. 6:59. §-ában szabályozott szerződési szabadság elvéből, különös tekintettel a tartalomszabadság elvéből és az e körben deklarált, a szerződéses rendelkezések diszpozitív jellegéből fakadóan (azaz abból következően, hogy az új Ptk. 6:59. §-a (2) bekezdésének másodok mondata szerint a szerződéseknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályaitól a felek egyező akarattal eltérhetnek, ha a Ptk. az eltérést nem tiltja), valamint az új Ptk. 6:61. §-ában szabályozott visszerhesség elvéből következően néhány kivételt jelentő érvénytelenségi szabállyal összekapcsolt speciális rendelkezésen túlmenően a kamat mértékére vonatkozó rendelkezések diszpozitívak,⁶ ami összhangban áll a kötelek közös szabályai körében deklarált azon rendelkezéssel is, mely szerint a köteleknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó közös szabályaitól a felek egyező akarattal eltérhetnek, ha a Ptk. az eltérést nem tiltja.⁷ A kamatra mint kötelmi jogi intézményre vonatkozó szabályozás tehát az új Ptk.-ban is alapvetően diszpozitív jellegű (a már említett néhány kivételtől eltekintve), így a kamat mértékére vonatkozó törvényi rendelkezésektől is a felek egyező akarattal eltérhetnek. Az eltérés a törvényben rögzített fix kamatmértéktől negatív és pozitív irányban is történhet, a gyakorlatban a problémát azonban tipikusan a pozitív irányú eltérés, az indokolatlanul nagy mértékben kikötött kamat jelenti. A túlzott mértékben meghatározott kamat esetén ugyanis sérül a szinallagma, a pénzhasznaulat ellenértékeként definiálható kamatnak arányban kell állni a visszerhesség elve alapján a szerződéses kapcsolatokban a főszolgáltatással,⁸ így adott esetben a pénzhasznaulat idejével is. A szerződésen kívüli egyéb jogviszonyokban is kívánatos, hogy az indokolatlanul magas, a piaci viszonyokat nem tükröző kamatmértékkel szemben a megfelelő beavatkozási lehetőség biztosított legyen. Ezen

⁶ Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez (szerk.: Vékás Lajos-Gárdos Péter) az új Ptk. 6:132. §-ához fűzött magyarázat

⁷ Új Ptk. 6:1. § (1) bekezdés

⁸ kölcsönszerződés esetén a kamatfizetés a főszolgáltatás ellenértékeként jelentkezik: lásd: Gárdos István (2016): *Kié a pénzem? A pénz dologi jogi vizsgálata*. Wolters Kluwer, Budapest, 189.

beavatkozás egyik eszköze a túlzott mértékű kamat bíróság általi mérséklésének lehetősége.

Az Alkotmánybíróság már a 32/1991. (VI.6.) AB határozatában rögzítette, hogy „*a szerződési szabadság a piactudasággal összefüggésben nyert az Alkotmánybíróság határozatában foglaltak szerint alkotmányos értéktartalmat. A szerződési szabadság tehát a piactudaság egyik lényegi eleme, amely azonban alkotmányos alapjognak nem tekinthető. ... Következésképpen a szerződési szabadságra az alkotmányos alapjogi értékrendben helyet foglaló jogosultságokra vonatkozó sérthetlenségi, érinthetlenségi alkotmányos tétel sem irányadó.*” Mindebből levonta azt a következtetést az Alkotmánybíróság már a rendszerváltás hajnalán, hogy a szerződési szabadság korlátozásának helye van, még annak lényegi tartalmát tekintve is korlátozható azzal, hogy a korlátozás alkotmányos indokainak fenn kell állniuk. Az Alkotmánybíróság a későbbiekben a kamatos kamat kikötésével kapcsolatos indítványt érintő határozatában ugyancsak megerősítette a szerződési szabadság tekintetében annak lényegi tartalmát illető korlátozhatóságát figyelemmel arra, hogy azt nem tekintette alkotmányos alapjognak.⁹

A jogalkotó a szerződés bíróság általi módosításának lehetőségét a szerződést biztosító mellékkötelezettségek tekintetében teszi lehetővé a túlzott mértékű biztosíték kikötése esetén, így a túlzott mértékű foglalo bírósági mérsékelhetőségét kimondva,¹⁰ a túlzott mértékű kötbér összegének mérsékelhetőségét deklarálva,¹¹ a kötelezettet túlságosan sújtó jogvesztés esetén a joghátrány mérséklését lehetővé téve,¹² továbbá a bánatpénz esetén ugyancsak megadva a bíróság számára a mérséklés lehetőségét.¹³ Mindezt a bírósági szerződés módosító jogkört a Ptk. minden esetben a túlzott mérték fennállta esetén és kizárólag a kötelezett mint sérelmet szenvedett fél kérelme alapján, azaz nem ex officio teszi lehetővé.

A kamat mérséklésére vonatkozóan ugyancsak biztosítja a jogalkotó a bírósági beavatkozás, a módosítás lehetőségét. A régi Ptk. a kamat mérséklésének lehetőségét két helyen is szabályozta. Egyrészt rögzítette, hogy a felek által a szerződéses kapcsolatokban kikötött, túlzott mértékben megállapított kamatot a bíróság mérsékelheti,¹⁴ másrészt a kötelezetti késedelem szabályai körében deklarálta, hogy a felek által túlzott mértékben megállapított késedelmi kamatot is mérsékelheti a bíróság.¹⁵ A két rendelkezésben közös az, hogy a bíróság számára lehetővé tette hivatalból is a kamat mérséklését, szemben a jelenleg hatályos szabályozással, amely csak a kötelezett kérelmére adja meg a bíróság számára a beavatkozási lehetőséget. A korabeli jogirodalom megjegyezte, hogy az alapvetően a felek szabad megállapodásának tárgyát képező túlzott mértékű kamat mérséklése szempontjából nincs tételes előírás a kamat mérséklés bírósági kompetenciájának meghatározására sem a mérséklés alapjául szolgáló feltételek, sem a mérték tekintetében, figyelemmel arra, hogy az ügyek sokfélesége miatt mindig egyedi jelleggel dönthető el az, hogy helye van-e mérséklésnek és ha igen az milyen mértékű lehet, tekintettel a szerződéskötési

⁹ 61/1993. (XI.29.) AB határozat III. pont

¹⁰ Új Ptk. 6:185. § (5) bekezdés

¹¹ Új Ptk. 6:188. §

¹² Új Ptk. 6:190. § (2) bekezdés

¹³ Új Ptk. 6:213. § (2) bekezdés

¹⁴ 1959. évi IV. törvény 232. § (4) bekezdés

¹⁵ 1959. évi IV. törvény 301. § (4) bekezdés

körülményekre, a szerződés tartalmára, valamint a felek egyedi helyzetére.¹⁶ Mindehhez a Polgári Törvénykönyv Magyarázata további szempontokat kapcsolt, rámutatva a mérlegelésnél figyelembe veendő körülmények tekintetében a tartozás mértékének, a visszafizetésre nyitva álló időtartamnak, illetve a tartozás keletkezési okának és céljának döntő jelentőségére.¹⁷ Ez utóbbi azonban éles kritikával illethető, hiszen a kamat mint objektív jogkövetkezmény és mint a pénzhasználat idejéhez igazodó ellenérték esetén a kamat mértékének túlzó volta szempontjából nem lehet döntő jelentőséget tulajdonítani a tartozás mértékének, hiszen az mindig a tőkeösszeg meghatározott százalékában van kifejezve és főszabály szerint egyéves időtartamhoz igazodik, így amennyiben ezen két ismérvre mint közös nevezőre vetítjük a kamatmértéket, úgy valamennyi kamatkikötés e szempont mellett egységesen bírálható el, a kamat túlzott mértékének megítélése szempontjából mindig az egy évre vetített, az adott tőkeösszeghez viszonyított mértéket kell figyelembe venni. A tartozás keletkezésének oka és célja azonban bírhat relevanciával, ahogy arra a lentiekben még kitérünk.

Az új Ptk. megalkotására irányuló folyamatban a Szakértői Javaslat külön tárgyalta a pénztartozás teljesítésének szabályai körében a kamatra vonatkozó rendelkezéseket (5:23. §), ahol a kamatmérséklésre is utalt, akként, hogy kifejezetten rögzítette, hogy a túlzott mértékben megállapított kamatot a bíróság a kötelezett kérelmére mérsékelheti (5:112. §). A Szakértői Javaslat ugyanakkor a szerződésszegés körében, a fizetési késedelem szabályainál a késedelmi kamat kapcsán külön is rögzítette, hogy a bíróság a felek által túlzott mértékben megállapított késedelmi kamatot a kötelezett kérelmére mérsékelheti, figyelemmel a késedelmi kamatra vonatkozó Ptk.-beli rendelkezések diszpozitív jellegére.¹⁸ Az előbbi kapcsán a jogirodalomban is megjelent olyan álláspont – igaz, hogy egy korábbi, a méltányosságból történő mérséklést deklaráló szövegjavaslat alapján – ami a pénz- és hitelviszonyokban kialakult feltételeket tekintette viszonyítási pontnak és – a jóhiszeműség és tisztesség és az elvárható magatartás elvének figyelembe vételével – az azoktól való jelentős mértékű, az adóst indokolatlanul sújtó, a hitelezőt indokolatlan előnyben részesítő kikötés esetén tartotta lehetségesnek a bírósági mérséklést.¹⁹

Az új Ptk. – szakítva a régi Ptk. hagyányaival – a kamat mérséklésével kapcsolatos rendelkezést egy helyen, a Hatodik Könyv 132. §-ában rögzíti, kimondva, hogy a túlzott mértékű kamatot a kötelezett kérelmére a bíróság mérsékelheti. A szabályozás új Ptk.-beli rendszertani elhelyezése, azaz az, hogy a bírói speciális szerződésmódosítás lehetőségét biztosító törvényi rendelkezés nem a kötelmek közös szabályai körében, hanem a szerződések általános szabályai között, azon belül is a szerződések teljesítése körében került kodifikálásra, a rendelkezés gyakorlati alkalmazhatóságával kapcsolatos értelmezést alapvetően determinálja. A meglehetősen lakonikus rendelkezés vizsgálata kapcsán ugyanis több alapvető kérdés merül fel az alábbiak szerint:

¹⁶ Wolters Kluwer Jogtár – Kommentár, a régi Ptk. 232. §-ához fűzött magyarázat

¹⁷ Gellért György (szerk.) (2001): *A Polgári Törvénykönyv Magyarázata 1.*, KJK-Kerszöv Jogi- és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 782.

¹⁸ Vékás Lajos (szerk.) (2008): *Szakértői Javaslat az Új Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez*. Complex Kiadó Jogi- és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 803., 821.

¹⁹ Salamonné Solymosi Ibolya (2010): A hitel és kölcsön jogviszonyok szabályozása az új Polgári Törvénykönyvben. *Magyar Jog*, 2010/8., 449-461.

- A kamat valamennyi formája, így a törvényi kamat (késedelmi kamat, kárkamat, egyenértéki kamat) is mérsékelhető, vagy csak szerződésben kikötött ügyleti kamat.
- Milyen feltételek mentén van lehetőség a kamat mérséklésére.
- Milyen mértékben avatkozhat be a felek magánautonómiájába a bíróság, azaz milyen mértékű mérséklést eredményezhet a bírósági beavatkozás és milyen hatállyal.

2. A kamatmérséklés területe

Alapvető kérdésként merül fel, hogy van-e lehetőség bármilyen kamat, azaz akár ügyleti kamat, akár a törvényi kamat és annak fajtái, a kárkamat, a késedelmi kamat, illetve az egyenértéki kamat mérséklésére, a Ptk. rendelkezései, illetőleg az az alapján kialakuló joggyakorlat szerint. A régi Ptk. – a fentiekben ismertetettek szerint – a kamatmérséklés lehetőségét mind az ügyleti kamat, mind a késedelmi kamat kapcsán külön-külön kimondta. Az új Ptk. a kamatmérséklésre vonatkozó rendelkezéseket nem a kötelmek közös szabályai körében, azaz nem a Hatodik Könyv első részében, azaz nem az ügyleti, illetve egyenértéki kamat (6:47. §) és nem a késedelmi kamat (6:48. §) alapvető rendelkezéseit rögzítő részben szabályozza, hanem kizárólag a szerződéses jogviszonyok kapcsán, a szerződés teljesítése körében. A jogalkotó ugyanakkor nem is a késedelem szabályai körében rögzíti a mérséklés lehetőségét, ugyanis sem a kötelezetti, sem a jogosulti késedelem kapcsán a mérséklés lehetőségéről nem szól. Ezen speciális rendszertani elhelyezés indoka azonban sem az új Ptk. miniszteri indoklásában, sem a kommentárirodalomban nem lelhető föl.

A rendszertani elhelyezésből azonban egyértelműen az következik, hogy a túlzott mértékű kamat mérséklésének kizárólag a szerződéses jogviszonyokban van helye, azaz a szerződéses jogviszonyokon kívüli egyéb kötelemkeletkeztető tényállások esetén, így akár jogalap nélküli gazdagodás vagy szerződésen kívül okozott károk megtérítésében jelentkező kártérítési kötelezettség után, valamint sérelemdíj, továbbá a kötelelés után kamatfizetés esetén a kamat mérséklésére nem kerülhet sor. Ez irányadó az ún. egyenértéki kamatokra is, azaz arra az esetre, amikor hiányzik a pénzhasználat ingyenességének jogcíme, így például, ha bármilyen elszámolási helyzet merül fel, így szerződéstől való elállás vagy érvénytelenség megállapítása esetén az eredeti állapot helyreállítása kapcsán.²⁰ A Ptk. 132. §-ának rendszertani elhelyezése alapján nem vitatható az az álláspont, mely szerint a késedelmes teljesítés esetén fizetendő kamatra is irányadó ezen rendelkezés.²¹ Nem indokolt ugyanis a szerződésszegés szabályai körében külön rögzíteni a kamat bíróság általi mérséklésének lehetőségét biztosító szabályt, hiszen a teljesítési létszakhoz kapcsolódik a szerződésszegés is, így a kötelezetti késedelem körében szabályozott késedelmi kamatra is vonatkozik a mérséklés lehetősége. A szerződéses jogviszonyokon kívül, azaz azon esetekben, amikor nem szerződésben kerül kikötésre a kamat, a kamat mértékének megállapítása tipikusan nem a felek, hanem a bíróság által történik a jogszabályban rögzített kamatmérték alapján, így tipikusan szerződésen kívül okozott károk esetében a kártérítés fizetési kötelezettség után, ugyancsak a személyiségi, illetve személyhez

²⁰ Biró (1997): *i.m.*, 158.

²¹ Leszkoven László (2018): Szerződésszegés a polgári jogban. Második, átdolgozott kiadás, Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 231.

fűződő jogok megsértése esetén fizetendő sérelemdíj után a jogsértés időpontjától kezdődően fizetendő késedelmi kamat, és általában az elszámolási helyzetek, elállás, érvénytelenség, jogalap nélküli gazdagodás esetén is a bíróság az, aki a törvényben rögzített mértéket alkalmazva meghatározza a kamatmértéket. Így alappal feltételezhető, hogy a bíróság által meghatározott kamat nem túlzott mértékű. Ezen esetekre tehát nem szükséges külön biztosítani a további bírósági mérséklési lehetőséget. Előfordulhatnak olyan esetek, amikor az említett tényállásokban nem bírósági döntés útján, hanem a felek megállapodása alapján történik a teljesítés, például jogalap nélküli gazdagodás megfizetése, kártérítési összeg, illetve sérelemdíj fizetése. Ez esetben viszont már szerződéses jogviszonyról, felek közötti megállapodásról beszélhetünk, ahol, ha túlzott mértékű a kamat, annak mérséklésére lehetőség van az új Ptk. 6:132. §-a alapján.

Alapvetően egyet lehet tehát érteni a Ptk. azon megoldásával, hogy a túlzott mértékű kamat mérséklését lehetővé tevő rendelkezést a szerződéses jogviszonyokra irányadóan szabályozza, bár a kötelmek közös szabályai körében is helye lehet egy ilyen rendelkezésnek. Mindez abból a jogalkotói felfogásból gyökerezhet, mely szerint csak a felek által kikötött kamat lehet túlzott mértékű, a bíróság által a törvényben rögzített mértékben meghatározott kamat viszont ab ovo a jogszabályi rendelkezéseknek megfelelő, ahol további mérséklésre nincs szükség. Logikus módon sem a jogszabályban fixen meghatározott, sem a bírósági határozatban rögzített kamat mérséklése nem értelmezhető, ezért nem értünk egyet azon jogirodalmi állásponttal, mely a jogszabályban meghatározott mértékű kamat bíróság általi mérséklésére is lehetőséget lát,²² figyelemmel az Alaptörvény 28. cikkének azon szabályára, mely szerint a jogszabályok értelmezésénél azt kell feltételezni, hogy azok a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak. Az ezen kritériumoknak megfelelő jogalkotói produkttal ellentétben, contra legem jogértelmezést valósítana meg, ha a bíróság a törvényben rögzített, azaz törvényes mértékű kamatot mérsékelné, mert ezzel tulajdonképpen azt mondaná ki a bíróság, hogy a jogalkotó Alaptörvényellenes normát alkotott, melynek megállapítása Alkotmánybírósági hatáskör.

Nem találjuk megalapozottnak azt az álláspontot sem, mely szerint a kamat bíróság általi mérséklésére lehetőség van akkor, ha „vegyes” kamatról van szó a Ptk. 6:48. §-a (2) bekezdése alapján, amikor a kötelezett a késedelembe esésig ügyleti, azaz szerződéses kamatot is köteles volt fizetni és a késedelembe esés időpontjától kezdődően ezen kamaton felül a jegybanki alapkamat egyharmadának megfelelő mértékű kamatot is köteles fizetni, amely kettő együtt már eredményezhet túlzott mértékű késedelmi kamatot.²³ Ilyen esetben ugyanis a kamat törvényi jellegén nem változtat az, hogy annak egyik komponense „ügyleti jellegű”, a kamat mint késedelmi kamat ugyanis ez esetben mint egységes kamat, egységes késedelmi kamat funkcionál, melynek mértékét a törvény rögzíti, így függetlenül attól, hogy a kamat egyik eleme milyen „eredetű”, a kamat nem minősül szerződéses (ügyleti) kamatnak, ezért a mérséklésére nincs is lehetőség a Ptk. 6:132. §-a alapján. A „vegyes” kamat ügyleti elemének, mint ügyleti kamatnak a mérséklésére önállóan nyílik mód, így amennyiben a bíróság a túlzott mértékű ügyleti kamatot mérsékli, az kihata a „vegyes” kamatra is.

²² Vecsey Marc (2012): Az új magyar Kamatplafon törvény hatásai a kölcsönszerződések érvénytelenségére. *Jogtudományi közlöny*, 2012/12., 505-512.

²³ Leszkoven (2018): *i.m.*, 231.

A gyakorlatban nem fordult elő olyan eset sem, amikor a bank által alkalmazott hitelkamatot mérsékelte volna a bíróság, melyet a jogirodalom azzal magyaráz, hogy ha elő is fordul a piaci viszonyoktól elrugaszkodott mértékű banki kamatkikötés, azt a bíróságok általában más eszközökkel, például a tisztességtelen kikötés érvénytelenségének megállapítása útján orvosolják, másrészt a tipikusan a kamatbevételekben testet öltő nyereségérdekeltséget szem előtt tartó banki tevékenység esetén nehéz helyzetbe kerülne a jogszolgáltatás.²⁴ Ez utóbbi megállapítással nem értünk egyet, hiszen attól, hogy az egyik szerződő fél hitelintézet (bank) a bíróságnak ugyanúgy lehetősége van – a banki működésre vonatkozó speciális, hitelintézeti jogszabályi rendelkezések figyelembe vételével – a kamatmérséklés eszközével élni. Más kérdés azonban, hogy a banki gyakorlatban valóban ritkán fordul elő túlzott mértékű kamatkikötés, figyelemmel a hitelintézeti speciális rendelkezésekre és az MNB felügyeleti, valamint jogalkotási tevékenységére is, így e körben bírói beavatkozást igénylő visszaélések elenyésző mértékben fordulnak elő. E körben konkrét példaként említhetjük a hitelintézeti törvény (Hpt.) azon rendelkezését, mely szerint a felügyelet a Hpt., továbbá a prudens működésre vonatkozó jogszabályok, valamint a tevékenységére vonatkozó egyéb előírásainak súlyos megsértése esetén megteszi a szükséges intézkedéseket, vagy kivételes intézkedéseket, ha a pénzügyi intézmény forrásgyűjtési tevékenysége során a piaci kamat mértékétől jelentősen eltérő kamatmértéket állapít meg, amely fokozott kockázatot jelent a hitelintézet, illetve a betétesek számára.²⁵

A szabályozásból, annak rendszertani elhelyezéséből következik továbbá az is, hogy mind az ügyleti, mind a késedelmi kamat mérséklésének helye van, amennyiben az túlzott mértékű, mindkét esetben kizárólag a kötelezett, azaz a sérelmet szenvedett fél kérelmére. Ez utóbbi rendelkezéssel is egyet lehet érteni, ugyanis nem indokolt sem az ex officio, azaz az a hivatalból történő kamatmérséklést lehetővé tenni, ugyanis az a felek privátautonómiájába indokolatlanul nagymértékű beavatkozást jelentene, másrészt a jogosult számára sem indokolt fenntartani a kamatmérséklés kezdeményezésének lehetőségét, hiszen a jogosult, mintegy a túlzott mértékű kamat kikötése kedvezményezettje soha nem érdekelt abban, hogy a részére járó szolgáltatás mértékének csökkentését kérje.

3. A kamatmérséklés feltételei

A régi Ptk. hagyományait követve az új Ptk. sem rögzíti azokat a feltételeket, konkrét kritériumokat, amelyek mentén a kamatmérséklést a bíróság elvégezheti. A jogalkotó nem ad támpontot, általános iránymutatást sem a mérséklés feltételeire, sem az értékére, minden esetben egyedileg kell a mérlegelést elvégezni.²⁶ A szerződéses jogviszonyok sokféleségére, azok egyedi jellegére, továbbá a szerződéses szabadság törvényi szintű alapelvére figyelemmel ugyanakkor az érvénytelenségi okokkal (uzsora, feltűnő értékaránytalanság, jóerkölcsbe ütközés, jogszabályba ütközés) lehatárolt körben a bírói szabad mérlegelést kell biztosítani a tekintetben, hogy mely esetben, milyen feltételek

²⁴ Szentiványi Iván (2004): Meddig terjed a bankok önálló kamatmegállapítási jogosultága? *Gazdaság és Jog*, 2004/12., 3-9.

²⁵ A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény 184.§-a (3) bekezdés i) pont

²⁶ Vértessy László (2008): A hitel-kölcsönyszerződés terheinek rendszere. *Jogelméleti Szemle*, 2008/2., 3-4. Elérhető: http://jesz.ajk.elte.hu/2008_2.html

fennállta mellett és milyen indokokkal kerülhet sor a túlzott mértékű kamat mérséklésére.

Az általános jellegű szabályok megalkotásának - mint a bíróságot orientáló normák törvényben való rögzítésének - értelme nincs, ugyanakkor a szerződéses jogviszonyok sokfélesége mind az alanyok, mind a szerződésalkötés körülményei, mind a szerződés tartalma tekintetében azt indokolja, hogy az adott ügylet egyedi sajátosságait mérlegelve mindig egyedi esetben döntsön arról a bíróság, hogy (i) az adott kamatot túlzott mértékűnek tekinti-e és (ii) azt milyen mértékben mérsékeli. A társadalmi-gazdasági viszonyok változása és különösen a gazdasági környezet gyakori módosulása is azt indokolja, hogy a túlzott mértékű kamat mérséklésére vonatkozó, a bírói gyakorlatot orientáló normatív rendelkezések a Ptk-ban ne kerüljenek rögzítésre. Helyesnek tartjuk tehát azt a jogalkotói hozzáállást, hogy az irányadó kamat mértékét (legyen az ügyleti vagy késedelmi kamat) nem konkrétan, hanem a mindenkorai jegybanki alapkamatra utalással határozza meg a Ptk., elismerve azt, hogy annak mértéke időszakról-időszakra változhat, így ahogy a kamat mértékét sem rögzíti a jogalkotó, úgy a túlzott mértékű kamat mérséklésénél irányadó szempontokat sem lehet általános jelleggel törvénybe iktatni.

A Ptk. szabályozási megoldásából azonban következik az, hogy a kamat mérséklésénél olyan körülményeket mindenképpen figyelembe kell vennie a bíróságnak, amelyeket a kamat mértékének meghatározásánál a jogalkotó is figyelembe vett, mikor a Ptk. normaszövegét megalkotta. Ez két dolgot jelent: (i) egyrészt a szerződő felek személyének, az alanyoknak a vizsgálatát, azaz azt a szempontot, hogy fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésben kikötött túlzott mértékű kamatról, avagy vállalkozások egymás közötti és szerződő hatóságnak szerződő hatóságnak nem minősülő vállalkozással kötött szerződésében kikötött túlzott mértékű kamatról van-e szó, hiszen az utóbbi esetben a kamatmérték magasabb, mint a nem vállalkozások egymás közötti, illetőleg nem vállalkozás és szerződő hatóság közötti szerződések esetében. (ii) A másik figyelembe veendő szempont a túlzott mértékű kamat mérséklésénél a piaci környezet, amelyet – egyebek mellett – a jegybanki alapkamat is tükröz, hiszen az egyfajta lenyomata az adott korszak monetáris politikájának, a gazdasági, piaci viszonyoknak. Az első két szempontrendszerből következik egy harmadik is, amelyet a bíróságok a túlzott mértékű kamat mérséklésénél figyelembe vehetnek, nevezetesen a szerződésalkötésnek az időpontja, illetve az azt követően az adott kamatfizetéssel érintett periódus, ugyanis a szerződésalkötést követően változhatnak úgy a gazdasági viszonyok, hogy azok indokoltá teszik a kamat mérséklését. Előfordulhat ugyanis az, hogy egy adott kamatalkötés már a szerződés megkötésének pillanatában túlzott mértékű, nincs összhangban a gazdasági környezet determináló hatásaival, másrészt gazdasági anomáliákkal érintett időszakban, legyen az akár válság, akár konjunktúra időszaka, előfordulhat az, hogy a szerződésalkötést követően bekövetkezett (különösen hosszabbtávú szerződéses viszonyok esetén) változásra figyelemmel van szükség a szerződésalkötéskor még nem túlzott mértékű, de a kamatfizetési időszakban vagy annak egy részében már túlzott mértékű vált kamat mérséklésére. Ilyen esetben a körülmények megváltozására, azaz a *clausula rebus sic stantibus*ra figyelemmel is indokolt lehetővé tenni a túlzott mértékű kamat bíróság általi mérséklését. Abban az esetben ugyanis, ha a szerződésalkötéskor meghatározott kamatmérték még nem minősül túlzottnak, úgy az egyéb intézmények, például uzsora vagy feltűnő értékaránytalanság miatti érvénytelenség megállapítása és az abból eredő jogkövetkezmények

alkalmazására nincs lehetőség, míg ha a szerződéskötést követően következnek be lényeges változások, amelyek következtében a szerződés változatlan feltételek melletti teljesítése a kamat fizetésére kötelezett fél lényeges jogi érdekét sértené, úgy a sérelmet szenvedett fél kérheti a bíróságtól a kamat mérséklését. Erre egyébként az új Ptk. 6:192. §-ában szabályozott, a körülmények változása miatti tartós jogviszonyokban lehetséges szerződésmódosítási szabály alapján is lehetősége van a bíróságnak.

A fentiekben rögzített, a Ptk. rendelkezéseiből következő mérséklési szempontok mellett fontos, hogy megvizsgáljuk a judikatúra által kialakított szempontrendszert, amelyek mentén a bírósági gyakorlat lehetőséget lát a túlzott mértékű kamat mérséklésére, melyeket az alábbiakban összegzünk.

4. A kamatmérséklés bírósági szempontrendszere

Az új Ptk. hatálya alatt született bírósági döntések száma meglehetősen kevés, a régi Ptk. hatálya alatt meghozott, a túlzott mértékű kamat mérséklésével kapcsolatos bírósági döntések azonban az új Ptk. hatálya alatt is mérvadóak, figyelemmel arra, hogy a mérséklés feltételei és a mérséklés mértéke szempontjából a törvényi szabályozás nem tér el a régi és az új Ptk. vonatkozásában. A témával foglalkozó jogirodalom alapvetően három lényeges szempontot emel ki a bírósági gyakorlatból, a törvényes mértékű kamatot, a késedelemmel érintett időintervallumot és a szerződésben eredetileg kikötött teljesítési határidőt,²⁷ melyek mérvadó tényezők lehetnek a bíróságnak a mérséklés tárgyában történő határozathozatalakor. Álláspontunk szerint a judikatúra alapján tovább árnyalható az irányadó szempontrendszer, valamennyi egyéni körülmény figyelembe vételével.

A fentiekben már ismertetett, a gazdasági körülmények figyelembe vétele visszatükröződik a judikatúrában is, mely alapján az alábbi megállapítások tehetők a túlzott mértékű kamat mérséklése körében a bírói gyakorlatban irányadó szempontokra, az abból leszürrhető elvekre vonatkozóan:

- A kamat mértéke túlzó voltának megítélésénél első körben azt kell vizsgálni, hogy az adott kamatkötés valójában ellenszolgáltatásként került-e megállapításra, azaz valóban a pénzhasználat meghatározott ideig történő ellenértékének funkcióját tölti-e be. Abban az esetben ugyanis, ha egy szolgáltatással szembeni szolgáltatás a tőke részeként kerül meghatározásra, úgy nem a kamatra vonatkozó törvényi rendelkezések, hanem a visszerhesség vélelmének elve érvényesülését elősegítő szabályok alapján lehet a megbomlott vagyoni egyensúlyt helyreállítani, így különösen a szolgáltatás és ellenszolgáltatás között fennálló feltűnő értékaránytalanságra történő hivatkozással való megtámadás útján.²⁸
- Visszatükröződnek a bírói gyakorlatban bizonyos szerződéses alapelvek, így a reális teljesítés elvének érvényesülésére, illetőleg a szerződéses szabadság gazdaságilag indokolt korlátainak meghatározására irányuló törekvés,²⁹ azaz a szerződéses alapelveknek a reálgazdaság folyamataira való rávetítésének együttes értékelését tartja szem előtt a judikatúra.

²⁷ Barzó Tímea - Juhász Ágnes - Leszkoven László – Pusztahelyi Réka (2015): *Kötelmi jog - A kötetelmek közös és a szerződések általános szabályai*. Novotni Alapítvány, Miskolc, 255.

²⁸ BH 2002.395.

²⁹ BDT 2007.1520 és Győri Ítéletábra Pf.20.230/2019/10.

- A bírósági határozatokban egyértelműen megjelenik a túlzott mértékű kamat mérséklése során a gazdasági tendenciák előtérbe állítása, mely alatt az ítélethozatalkori jegybanki alapkamat, illetve a pénzüintézetek által nyújtott kereskedelmi hitelkamatokat tekintve irányadónak a bírói gyakorlat,³⁰ a kereskedelmi bankok hitelezési gyakorlatával,³¹ azaz elsődlegesen a gazdaságban egyébként irányadó és ténylegesen alkalmazott kamatokkal veti egybe a szerződésekben kikötött kamatot és vizsgálja annak mértékét. E körben a pénzüintézeti hitelkamatok alkalmazása az üzleti élet professzionális szereplői egymás közötti jogviszonyaiban, így a vállalkozások egymással kötött szerződéseinek tekintetében lehet irányadó, míg álláspontunk szerint a magánszemélyek egymás közötti ügyleteik során és a magánszemélyek által nem pénzüintézetekkel kötött szerződésekben alkalmazott kamatok tekintetében ugyancsak a pénzüintézetek által alkalmazott kamatok lehetnek mérvadóak. Meglátásunk szerint nem a jegybanki alapkamathoz, még csak nem is a piaci viszonyokat ennél valamelyest jobban tükröző bankközi kamatlábihoz (például Bubor, Libor) indokolt vonatkoztatni a gazdasági jellegű szolgáltatásokhoz kapcsolódó kamatmértéket, ugyanis az ilyen esetekben mindig a tényleges gazdasági környezet, a gazdasági folyamatokba való beágyazott ügyletek jelenthetnek viszonyítási alapot, a tényleges gazdasági folyamatokat pedig valójában a kereskedelmi bankok által alkalmazott hitelkamatok jelentik. Magánszemélyek egymás közötti ügyleteik kapcsán azonban indokoltnak tartjuk viszonyítási alapként a jegybanki alapkamat figyelembe vételét annak megítélésénél, hogy magánszemélyek közötti ügyletekben alkalmazott kamat túlzott mértékű-e.
- A bírói gyakorlatnak tekintettel kellene lenni az adott kölcsön fajtájára, azaz a kölcsönösszeg felhasználási céljára, így például arra, hogy fogyasztási kölcsönről, személyi kölcsönről vagy más célra folyósított kölcsönről van-e szó, ahol a pénzügyi tárgyú jogszabályban rögzített kamat, illetve teljes hiteldíj mutató maximumok is értékelést kellene, hogy nyerjenek. Ez utóbbi differenciálódásra azonban az eddigi bírói eseti döntésekben nehezen található példa. A bírói gyakorlat ugyanis elsődlegesen az alanyok szerinti különbségtételre fókuszál, a felhasználási cél figyelembe vétele ritkán képez vizsgálati szempontot.³²
- A túlzott kamatmérték megítélése során két releváns időpont jöhet figyelembe: egyrészt a szerződéskötés időpontja, másrészt a kamatfizetéssel érintett időszak. Az alkalmazott kamatmérték ugyanis lehet indokolatlanul magas már az ügyletkötés időpontjában is, így már röviddel a szerződés létrejöttét követően kezdeményezheti a túlzott mértékű kamat mérséklését a kötelezett, ugyanakkor az is előfordulhat, hogy az alkalmazott kamat a szerződéskötés időpontjában még nem minősül túlzott mértékűnek, ugyanakkor a későbbiekben a kamatfizetéssel érintett időszakban vagy annak egy részében már igen, ez esetben az utóbbi időszak gazdasági környezetét kell figyelembe venni, amely különösen egy hosszútávú szerződés esetén lehet releváns. A clausula rebus sic stantibus elvére figyelemmel mint jelentős gazdasági

³⁰ BDT 2007.1520 és Győri Ítéletábra Pf.20.230/2019/10.

³¹ Legfelsőbb Bíróság Pfv. 22.007/2007/7.

³² BDT 2007.1520.

változás, a piaci hitelkamatok drasztikus csökkenése esetében az azokhoz igazodó mértékűre történő kamat leszállítás lehet indokolt. Természetesen az is megtörténhet, hogy a szerződéskötéskor és a kamatfizetéssel érintett időszakban is túlzott mértékű a szerződésben rögzített kamat, ilyenkor vizsgálendő mindkét időpont szerinti gazdasági környezet, a pénzügyi hitelkamatok nagysága, melyeket egyaránt figyelembe kell vennie a bíróságnak a kamat mérséklése során. Abban az esetben azonban, ha a szerződéskötéskor túlzott mértékű volt a kamat, ugyanakkor a kamatfizetéssel érintett időszakban – a piaci és gazdasági viszonyok változása következtében – az már nem minősül extrém magasnak, az illeszkedik a törlesztés idején irányadó banki hitelkamat mértékhez, akkor nem látjuk indokoltnak a bírói beavatkozás lehetőségét, a kamatmérséklés szükségességét.

- Visszaköszön a bírói gyakorlatban a kamatmérséklésnél irányadó szempontként a felvállalt gazdasági kockázat mértékére,³³ és a tartozás nagyságrendjére, továbbá a visszafizetési kötelezettség beálltaig terjedő időtartam nagyságára történő hivatkozás.³⁴ Az itt vizsgált szempontok álláspontunk szerint általános jelleggel, valamennyi ügyletre vonatkozóan nem alkalmazhatóak. Abban az esetben, ha a szokásos gazdasági folyamatoktól eltérő speciális ügyletről van szó, például spekulációs célú kölcsönnyújtásról vagy a szokásos mértékű üzleti kockázatot jelentős mértékben meghaladó beruházási célról, például valamely új, eddig nem alkalmazott műszaki megoldáshoz, technológiához kötődő gazdasági tevékenységről, úgy indokolt ezen egyedi kockázat, illetve tartozásmérték figyelembe vétele is. Az ilyen ügyleteket ugyanis általában a kereskedelmi bankok sem finanszírozzák, így nem lehet referenciaként tekinteni a kereskedelmi bankok hitelkamataira, így azoktól eltérő nagyobb mértékű kamatot sem indokolt túlzott mértékűnek minősíteni és mérsékelni, beavatkozva ezáltal a felek magánjogi jogviszonyába. Ezen speciális eseteken kívül azonban önmagában a tőketartozás mértéke nem minősíthető olyan szempontnak, amelyet a kamatmérséklésnél egyedi ismérvként a bíróságnak figyelembe kellene vennie tekintettel arra, hogy a kamat mindig a pénzhasználat idejéhez igazodik és az adott tőkeösszeg meghatározott százalékában van kifejezve. A szokásostól eltérő mértékű, annál magasabb kamat akkor tolerálható, ha az ügylet a tekintetben mutat sajátosságot, hogy az a kereskedelmi banki gyakorlat szerint nem hitelképes ügyfélhez tartozik, figyelemmel a gazdasági szereplő tőkehelyzetére, tevékenységére, éves árbevételére. E körben vizsgálhatók a szerződéskötés körülményei, illetőleg a szerződés tartalma, az ügylet jellegének sajátosságai, azoknak a szokásos szerződési gyakorlatától, illetve az adott üzletágban kialakult szokásoktól és gyakorlatoktól eltérő volta.
- A gyakorlatban nem jelenthet problémát az, hogy mindig azonos időtávra vetítetten kerüljön vizsgálatra a kamat mértéke, azaz ha a felek nem évi, hanem heti vagy havi bontásban állapítottak meg kamatot, akkor azt azonos vetítési alapra, éves szinten vizsgálja a bíróság és veti össze az irányadó referencia kamatmértékekkel.

³³ Győri Ítéletábla, Pf.20.230/19/10.

³⁴ BDT 2007.1520.

5. A kamatmérséklés határa és hatálya

A fenti tényezőkből már részben következik a válasz arra a kérdésre, hogy a bíróság milyen mértékig avatkozhat be a felek szerződéses jogviszonyába, azaz hol van az a határ, ameddig a túlzott mértékűnek minősített kamatot mérsékelheti. Úgy ítéljük meg, hogy e körben is alapvetően a szerződéses szabadság és visszerhesség vélelmének elvéből kiindulva a diszpozitív törvényi szabályozás figyelembevételével kell eljárni és tekintettel kell lenni bizonyos mértékig a felek ügyleti akaratautonómiájára, azaz a kamat mértékének a mérséklése során is egyfajta, az érvénytelenség körében is irányadó alkusáv jöhet figyelembe,³⁵ azaz az ügylet sajátosságaihoz igazodó egyedi bírói mérlegelési szempontokra is tekintettel, a gazdaság adott állapotát is tükröző kereskedelmi hitelkamatoknál legfeljebb 30 %-kal magasabb mértékben meghatározott kamat még tolerálható, az ettől eltérő kamatot túlzott mértékűnek indokolt minősíteni és ezen mértékig, tehát a kereskedelmi banki hitelkamatot legfeljebb 30 %-kal meghaladó részben indokolt mérsékelni, kivéve azon speciális egyedi tartalmú ügyleteket, melyekre fentebb már utaltunk.

A bírói döntéseket vizsgálva az állapítható meg, hogy a gazdasági életben alkalmazott tényleges piaci kamatokhoz való igazodást tekinti elsődleges szempontnak a judikatúra azzal, hogy egy olyan időszakban (2001, 2002), amikor a jegybanki alapkamat 11 % körül volt, így annak kétszerese is 22 %, az évi 64 %-os mértékű kamatot mint ügyleti kamatot 30 %-ra mérsékelte a bíróság figyelembe véve a kereskedelmi hitelkamatokat is,³⁶ míg ugyanezen időszakra vonatkozó késedelmi kamatot 34 %-ban látta megállapíthatónak ugyanezen döntésében az ítélkező fórum. A hivatkozott döntésben tehát a bíróság az ügylet speciális jellegére tekintettel a kereskedelmi hitelkamatoknál mintegy 50 %-kal magasabb mértékű kamatot is tolerálhatónak tekintett, ezen piaci kamatot 50 százalékkal meghaladó mértékű kamat feletti részt tekintette csak túlzott mértékűnek.

Hasonló tendencia mutatható ki abban az eseti döntésben, amely a felek által kikötött évi 35 %-os késedelmi kamatot évi 15 %-ra szállította le a bíróság egy olyan időszakra vonatkozóan, amikor a jegybanki alapkamat évi 7 % körül mozgott,³⁷ azaz az adott időszakban irányadó jegybanki alapkamatnál 100 %-kal magasabb mértékű kamatot is tolerálhatónak, nem túlzott mértékűnek minősített, figyelemmel az ügylet jellegének sajátosságára is, de hangsúlyozva, hogy a jegybanki alapkamat ötszörös mértékében meghatározott kamat uszorásnak nem tekinthető, ugyanakkor a kölcsönadó fél számára aránytalan előnyt jelent, ezért az ötszörös mértékről a jegybanki alapkamat kétszeresére mérsékelte a kamatot a bíróság. Ugyanez a logika köszön vissza abban a bírósági döntésben is, amely az évi 54 %-os mértékben kikötött késedelmi kamatot a jegybanki alapkamat kétszeresének megfelelő mértékű kamatra mérsékelte abban az időszakban, amikor 8 % körül volt a jegybanki alapkamat,³⁸ azaz a hitelintézeti piaci kamatok figyelembe véve 16 % körülire mérsékelte az 54 %-os kamatot, ami bár a jegybanki alapkamathoz képest egy 100 %-os mértékű többletet nem tekintett túlzott

³⁵ Ezen lehetőségre hívja fel a figyelmet a régi Ptk.-hoz fűzött kommentár is, lásd Wolters Kluwer Online Jogtár 1959. évi IV. törvény 232. §-ához fűzött magyarázatát.

³⁶ BDT 2007.1520

³⁷ BH 2016.245

³⁸ BDT 2011.2597

mértékűnek, azonban a kereskedelmi hitelkamatokkal összevetve már az azoktól való 10 %-os eltérést tolerálta csak a Szegei Ítélet.

A Legfelsőbb Bíróság azonban nem találta túlzott mértékűnek azt a kamatkikötést, amelyet 39 %-os mértékben határoztak meg a felek egy 1997-ben kötött kölcsönszerződésben figyelemmel arra, hogy a kereskedelmi bankok által alkalmazott üzleti kamat ebben az időszakban 30 % volt, a jegybanki alapkamat pedig 15-15,5 %, de a gazdálkodó szervezetek egymás közötti szerződéses gyakorlatában még alkalmazásra került az az egyébként már hatályon kívül helyezett 86/1990 (XI.14.) Korm. rendelet, amely a jegybanki alapkamat kétszeresében határozta meg az irányadó kamat mértékét.³⁹ Ez esetben tehát a Legfelsőbb Bíróság még a piaci kamatoktól mintegy 30 %-kal magasabb kamatot is elfogadhatónak és nem túlzott mértékűnek minősített, nyilvánvalóan az ügylet egyedi jellegét is figyelembe véve. Általánosságban azonban azt mondhatjuk el, hogy ez a piaci kamatoktól 30 %-os eltérés lehet az a határ, amellyel általános jellegű ügyletek tekintetében még tolerálható, az e fölötti eltérés esetén mindenképpen indokolt a kamat - mint túlzott mértékben kikötött kamat - mérséklése.

A választottbírói gyakorlat ugyancsak túlzott mértékűnek ítélte meg azt a késedelmi kamat kikötést, amely ráadásul megfogalmazásában is szokatlan volt, ugyanis a felek szerződésében 2000-ben a jegybanki alapkamat kétszeresében rögzített kamatnak a havi 10-10 %-kal, azaz évi 120 %-kal történő megemelését eltúlzott mértékűnek tartotta és a havi 10-10 %-kal történő emelést mellőzte,⁴⁰ vagyis egy olyan időszakban élt a kamatmérséklés lehetőségével, melyben a jegybanki alapkamat 11 % körül, annak kétszerese, 22 % körül alakult.

Végül említést kell tennünk arról a döntésről is, mely bár nem a kamat mérséklését lehetővé tevő Ptk.-beli rendelkezés alapján, hanem tisztességtelen kikötés érvénytelenségét megállapítva jutott arra a következtetésre, hogy a jegybanki alapkamat tízszeres mértékében meghatározott késedelmi kamat túlzott mértékű,⁴¹ azaz ez esetben is a jegybanki alapkamat volt az a mérce, amihez viszonyította a szerződésben kikötött kamat mértékét a bíróság és állapította meg annak túlzó mértékét.

A Ptk. nem tartalmaz rendelkezést arra vonatkozóan, hogy a bíróság a kamatot mely időszakra vonatkozóan mérsékelheti, azaz ex tunc hatállyal is, vagy csak a jövőre nézve (ex nunc) van lehetősége a bíróságnak a beleavatkozni a felek magánjogi jogviszonyába. Ha a szerződés megkötésekor már túlzott mértékű kamatot kötöttek ki a felek, akkor az érvénytelenség körében kereshető a megoldás, azaz a feltűnő értékaránytalanság miatti megtámadás, vagy az uzsorás szerződés miatti semmisségre történő hivatkozás lehet a megfelelő megoldás a sérelem orvoslására. Amennyiben viszont a szerződéskötéskor kikötött kamat a piaci környezet változása miatt túlzott mértékűvé válik, akkor a bíróság ezen változás időpontjától, az annak sérelmes voltát észlelő kötelezett ezzel kapcsolatos bírósági igényérvényesítésének időpontjától kezdődő időponttól, a jövőre nézve mérsékelheti a kamatot.

³⁹ EBH 2002.646 és BH 2002.197

⁴⁰ 2001/1 Választottbírói határozat, Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbírói VB00088, Bírósági Határozatok 2001. évi 3. szám.

⁴¹ Rác Lilla (2018): Blanketták, ÁSZF-ek, fogyasztók és tisztességtelenség a Ptk. és az Eht. viszonyában, valamint a Fővárosi Ítélet Gf.40.396/2016/4. számú határozata tükrében. *Polgári Jog*, 2018/11-12.

Nem tartjuk ilyen esetben indokoltnak a visszamenőleges hatályú, azaz a kötelezetti igényérvényesítés időpontja előtti időszakra is visszanyúló bírósági módosítási lehetőséget, ugyanis a kötelezettől elvárható, hogy amint észleli azt, hogy őt sérelem érte, azaz azt, hogy a kamat túlzott mértékű, úgy az azzal kapcsolatos igényét késedelem nélkül érvényesítse. Ez van egyébként összhangban a Ptk. 192. §-a (2) bekezdésének azon szabályával, mely szerint a bíróság a szerződést az általa meghatározott időponttól, legkorábban a szerződésmódosításra irányuló igény bíróság előtti érvényesítésének időpontjától kezdődően módosíthatja. Mivel a kamat bíróság általi mérséklése is egy bírósági szerződésmódosítás, így erre az esetre is indokolt a hivatkozott szabály advekvát alkalmazása. A judikatúra ebben a kérdésben nem ad támpontot.

További probléma azonban az, hogy a jövőre nézve milyen időtartamra vonatkozóan mérsékelje a bíróság a túlzott mértékű kamatot. A jövőbe látás képességével nem rendelkező bíróság nem tudja előre, a mérséklés időpontjában megállapítani azt, hogy a mérséklést megalapozó körülmények meddig állnak majd fenn a jövőben, különösen, ha a gazdasági környezet változása indokolta a mérséklést, ezért a meghatározott időszakra történő mérséklés ritkán kivitelezhető. Ha a gazdasági körülmények a kamat bíróság általi mérséklését követően ismételtelen változnak, a kötelezett újabb mérséklést kérhet. Ha azonban úgy változnak a piaci viszonyok, hogy azok következtében a korábban mérsékelt kamat már kirívóan alacsonynak minősülne, nem marad más lehetőség, csak a bírósági szerződésmódosítás kezdeményezése a jogosult részéről a Ptk. 6:192. §-a alapján, ha annak az egyéb feltételei is fennállnak.

Álláspontunk szerint a kamat bíróság általi mérséklése csak egy korlátozott bírósági szerződésmódosítási jogkört jelent, azaz a bíróság csak arra jogosult, hogy a nominális kamatszintet csökkentse. Ezt oly módon teheti meg, hogy vagy a fix összegben meghatározott kamat mértékét változtatja meg, vagy a nem fix összegben, hanem például valamely referencia mutatóhoz igazodóan, annak meghatározott százalékkal növelt mértékében megállapított kamatmérték esetén csökkenti a fix összegű kamat elemet. Azt azonban a mérséklés körében nem teheti meg a bíróság, hogy egy teljesen más, a felek megállapodásától eltérő kamatszámítási metódust alkalmaz, még akkor sem, ha az a kamat mértékének csökkenését eredményezi.

Összegezve a fentiekben ismertetett jogszabályi rendelkezéseket és bírósági gyakorlatot, egyértelműen megállapítható, hogy a jogszabályban rögzített, azaz a törvényi kamat mérséklésének nincs helye, de a felek által kikötött túlzott mértékű ügyleti és késedelmi kamat egyaránt mérsékelhető a bíróság által. Ennek szempontjait azonban nem a jogalkotó, hanem a bírósági gyakorlat határozza meg, mindig figyelemmel a gazdasági háttérre, így első sorban a kereskedelmi bankok hitelkamat gyakorlatára, differenciálva a szerződéskötő felek (alanyok), illetőleg az ügylet jellegének specialitása tekintetében is. Ugyanakkor a piaci viszonyokkal összhangban álló kamatmértéktől 30 %-os eltérést is megengedhetőnek tartja a judikatúra, az e feletti részben eltúlzottnak ítélve a kamatmértéket, egyedi ügyekben akár a piaci kamatoktól 100 %-ban eltérő, annak akár a duplájában meghatározott mértékű kamatot is elfogadhatónak minősítve. Álláspontunk szerint az egyedi, extrém speciális vonásokat nem mutató ügyleteknél, azaz szokványos gazdasági tranzakciókhoz kapcsolódó szerződéseknél a piaci

kamatoktól való 30 %-os mértékű eltérés (magasabb kamat) esetén is már megfontolandó a kamatmérséklés alkalmazása.

A Szakértői Javaslatához hasonlóan – dogmatikai alapon – nem indokolt a túlzott mértékű kamat bíróság általi mérséklésének lehetőségét kimondó rendelkezést a Ptk. kötelek közös szabályai körében rögzíteni, ugyanis egyértelmű, hogy csak a felek közötti megállapodásban kikötött kamat, azaz csak a szerződéses jogviszonyokban meghatározott kamat mérséklése értelmezhető, a szerződéses jogviszonyokon túlmenően minden más kötelmi jogviszonyban alkalmazott kamat ugyanis törvényi kamat, ami per definicionem nem lehet túlzott mértékű.

A túlzott mértékű kamat bírósági mérséklésének hatályát a jogalkotó nem rögzíti, e körben indokolt lenne annak törvényi rögzítése, hogy a mérséklésre vonatkozó kötelezett igény bíróság előtti érvényesítésének időpontjától kezdődően mérsékelheti csak a bíróság a túlzott mértékű kamatot. Az esetek döntő többségében a mérséklés időtartamának indokoltságát nem tudja a bíróság az ítélethozatalkor megállapítani, így a mérsékléssel megállapított kamatmérték addig alkalmazható, míg a kötelezett nem kezdeményez egy újabb változás miatt ismételt mérséklést, vagy egy ellentétes irányú változás esetén a jogosult nem kezdeményezi sikeresen a szerződés módosítását, a kamat mértékének emelését.

Források jegyzéke:

- Barzó Tímea - Juhász Ágnes - Leszkoven László – Pusztahelyi Réka (2015): *Kötelmi jog - A kötelek közös és a szerződések általános szabályai*. Novotni Alapítvány, Miskolc, 255.
- Bíró György (1997): *A kötelmi jog és a szerződés tan közös szabályai*. Novotni Alapítvány, Miskolc, 155.
- Gárdos István (2016): *Kié a pénzem? A pénz dologi jogi vizsgálata*. Wolters Kluwer, Budapest, 189.
- Gellért György (szerk.) (2001): *A Polgári Törvénykönyv Magyarázata I.*, KJK-Kerszöv Jogi- és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 782.
- Leszkoven László (2018): *Szerződésszegés a polgári jogban*. Második, átdolgozott kiadás, Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 231.
- Rác Lilla (2018): *Blanketták, ÁSZF-ek, fogyasztók és tisztességtelenség a Ptk. és az Eht. viszonyában, valamint a Fővárosi*
- Salamonné Solymosi Ibolya (2010): *A hitel és kölcsön jogviszonyok szabályozása az új Polgári Törvénykönyvben*. *Magyar Jog*, 2010/8., 449-461.
- Szentiványi Iván (2004): *Meddig terjed a bankok önálló kamatmegállapítási jogosultága? Gazdaság és Jog*, 2004/12., 3-9.
- Vecsey Marc (2012): *Az új magyar Kamatplafon törvény hatásai a kölcsönszerződések érvénytelenségére*. *Jogtudományi közlöny*, 2012/12., 505-512.
- Vékás Lajos - Gárdos Péter (szerk.) *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Az új Ptk. 6:132. §-ához fűzött magyarázata.

- Vékás Lajos (szerk.) (2008): *Szakértői Javaslat az Új Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez*. Complex Kiadó Jogi- és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 803., 821.
- Vértesy László (2008): A hitel-kölcsönszerződés terheinek rendszere. *Jogelméleti Szemle*, 2008/2., 3-4. Elérhető: http://jesz.ajk.elte.hu/2008_2.html
- 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról
- 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- 2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló
- 2001/1 Választottbírósági határozat, Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Állandó Választottbíróság VB00088, Bírósági Határozatok 2001. évi 3. szám.
- 61/1993. (XI.29.) AB határozat
- BDT 2007.1520
- BDT 2011.2597
- BH 2002.197
- BH 2002.395.
- BH 2016.245
- EBH 2002.646
- Györi Ítéltábla Pf.20.230/2019/10.
- Ítéltábla Gf.40.396/2016/4.
- Legfelsőbb Bíróság Pfv.22.007/2007/7.
- Magyarország Alaptörvénye 2011. április